

נר לשולחן שבת

הושענא רבה

בכל עניני העלון
נתנאל רוזנבלית
0556764501
ner4499@gmail.com

ונהגו לומר "יום טוב טוב"
(ערוה"ש או"ח תרס"ד י"ג)

מותך רשימות חתן המג"א, רבי משה יקותיאל קויפמן כ"ץ, אב"ד קוטנא, בעל "לחם הפנים": "בליל הושענא רבא הייתי ער כל הלילה, כנהוג, קודם אור הבוקר נמנמתי מעט ואמרו לי בחלום: אשתך מעוברת!"
(רישומי מאורעות וניסים - צפונות, גליון י"ד תשנ"ב)

כתב החת"ס: 'האי שתא תקסט"ט לפ"ק פה ק"ק פרשבורג... בליל החותם הושענא רבה, אחרי ככלות אמירת תהילים כנהוג, ישנתי אז ינוח לי קצת, והראוני חלום...'
(ספר הזכרון של החת"ס ג)

סיפר הגאון רבי יעקב יצחק רודרמן מעשה נורא שראה בילדותו: השמש שכח להכין קיטל לתפילה בהושענא רבה, הגבאי צעק על השמש לעיני כל המתפללים: "היתכן?! בלי קיטל להתפלל בהושענא רבה!"

אמר הרב רודרמן: 'עבירה של הלבנת פנים הוא איסור חמור מאד ואין לו חלק לעולם הבא, ועל מה הוא ביזה אותו?! הרי לבישת הקיטל היא רק מנהג. ועוד, הרי החרוב את שמחת החג של השמש ומשפחתו. וכל המתפללים שתקו על שפיכת הדם הזו!' את הסיפור הזה היה מספר פעמים רבות בהתרגשות נוראה, גם בזקנותו לא יכל להרגע ממעשה זה שראה בקטנותו. ("מנחת נתן")

הושענא רבה מדליקין שיורי נרות של יום הכיפורים. (מהרי"ל)

בליל קודש הושענא רבה מדליקין נר של שעווה משיורי נרות של יום כיפורים ועושים לאורם את ההושענות... ודווקא נר זה, הואיל ונעשתה בו מצוה אחת, תעשה בו מצוה נוספת... ("נוהג כצאן יוסף")

נוהגים ישראל להיות נעורים בליל ערבה ולומדים סדר התיקון שהוא "משנה תורה" עם כל תהילים עם יהי רצון ומאמרי זוהר... והמדקקים עוסקים במשנה תורה קודם חצות ובתהילים אחר חצות דווקא, שכן הוא על פי הסוד... ("בכורי יעקב" תרס"ד)

בליל הושענא רבה אשריהם ישראל, כמעט כל הקהל נעורים כל הלילה ללמוד סדר הנהוג בלילה הזה. אחר גמר הלימוד מכבדים לקרואים במיני פירות ופת הבאה בכיסנין, כדי להרבות בברכות ולכבוד הבאים, ומביאים אותם קודם אור היום. ("נהר מצרים")

מי שמת לו מת בחול המועד התירו רבני ירושלים ללמוד ליל הושענא רבה בכל סדר הלימוד. והטעם, כיון שלימוד בליל הושענא רבה נפשט בכל תפוצות ישראל, ואם האבל ימנע מלימוד זה שהוא רגיל בו בכל שנה הוי דברים שבפרהסיא, זכולי עלמא ידעי שנמנע מלימודו מחמת שמת לו מת, וזה לא הותר. (שער המפקד נהר פקוד קמג"ד)

בליל הושענא רבה, בשעה שאנו עוסקים בבדי ערבה... יהיו דברי אלה מעטים, ובפרט שאנו טרודים באיזה תיקונים המסוגלים ללילה הזה, כידוע ליודעי חן. (שו"ת "עבודת הגרשוני" צ"ח)

סיפר הרה"ח רבי פישל לינדר עובדה מזעזעת אשר ארעה עם חמיו, הגאון רבי עמרם בלוי, מייקירי ירושלים. אחר חתונתו רבי עמרם גר בשכונת "בית ישראל", והיה מוחזק את בתי הכנסת, אומר שיעורים, דואג למנינים וכל השאר.

בעדות המזרח ניעורים בליל הושענא רבה. בין היתר לומדים את "האיירא" בזוהר הקדוש, וכל אחד מהנוכחים מתכבד לומר קטע. כשהגיע התור לבנו של אחד הגבאים רמז רבי עמרם לאדם שישב מאחוריו לדלג ולומר במקומו...

הגבאי ובנו התרגזו: היתכן שידלגו עליו ולא יתנו לו לומר...?! אך רבי עמרם בשלו שהאיש לא יאמר, והסביר זאת שמאחר שהאיש הזה נהג מונית ומסיע בה בשבת ומכשיל את הרבים לכן אסור למחלל שבת לומר האיירא.

החל הלה לרעוד מפחד, הגם שהיה מחלל שבת האמין שאמירת קטע מהאיירא בהושענא רבה היא סגולה לחיים בכל השנה.

רבי עמרם הציע שיתן לו יד ויבטיח שלא יחלל יותר שבת. הלה הסכים, נתן ידו, והבטיח שלא יתניע יותר את מוניתו בשבת. כיבדוהו ואמר את האיירא בניעימה מיוחדת.

לימים סיפר רבי עמרם בלוי כי הלה שמר על הבטחתו כל החורף עד אחרי פסח, אבל בשבת שאחרי פסח לא עמד בהבטחתו, ושוב החל לנסוע - בנסיעה הראשונה נהרג בתאונת דרכים!

(ספר זכרון 'מנחם ירושלים' הרה"ח רבי פישל לינדר זצ"ל היה מפארי מתפללי שכונתנו "בתי רנד")

"סר צילם מעליהם" - ירמוז הכתוב למה שנודע כי בליל החותם, ליל הושענא רבה - לא יהיה צל לאיש אשר ימות בשנה ההיא, לכך נאמר 'סר צילם מעליהם', שנגזר עליהם מיתה. (רמב"ן י"ד ט')

ביאר זאת רבינו בחיי: טעם הענין הוא פלאי.

לכל נברא בעולם יש צל, בין שיהיה חי, אילן או אבן, מפני שאור השמש בא בגבולם. קבע הקב"ה שאור השמש נדחה מפני צילם, שלא רצה שיהיה אחד מהנבראים מסיג גבול חברו, בשל כך יש צל לכל דבר בעולם, כי צילו מורה על מציאותו בעולם.

וכאשר יחסר הצל מראש האדם בליל הושענא רבה, הנה זה אות וסימן שהווייתו נעדרת מהעולם, שהוא נחתם בטבעת המלך למות בשנה הזו. ונבחרה הלבנה לתת סימן זה! (עיי"ש ורוקח הל' סוכות)

כתב הרמ"א בשם הראשונים, שיש סימן בצל הלבנה בליל הושענא רבה, מה שיקרה לו או לקרוביו באותה השנה. אך אין לדקדק בזה, כדי שלא ליתרע מזליה. גם כי רבים אינם מבינים על בוריו העניין. **ויותר טוב להיות תמים, ולא לחקור עתידות!** (או"ח תרס"ד א)

הוסיף "ערוך השולחן": ובאמת חלילה לעם בני ישראל להביט על עניינים כאלו. וברגע אחד כששב בתשובה - נתהפך מרע לטוב. ואין לנו רק לישא עינינו אל אבינו שבשמים. (שם י"א)

צריך אומדנא ברורה שהתכוון להזיק, כי אם לא התכוון להזיקו פטור, שהרי בשעת שמחה הזיק.

אמנם רואה אני וגם לבי אומר לי שענין כזה צריך סייג גדול, שאם חלילה יארוב איש לרעהו בזמן ההושענות, תתבטל מצות הסיבוב, שהרי כל אדם יפחד ששונאו יזיקנו... ואדם המזיק בעת ההיא עוונו גדול: א. מזלזל בקדושת בית הכנסת, ב. עושה מצוה בעבירה, ונוסף על חטאו שהיה זה בזמן שספר תורה על הבימה. לכן, מאחר שנראה שר' גרשום כיוון להכותו ולצערו, הנני מטיל עליו חרטה ומחילה: ביום קריאת התורה, בעוד שספר התורה פתוח יאמר לר' אליעזר 'חטאתי לאלקי ישראל וחטאתי לך כי זלזלתי בקדושת בית הכנסת ובמצוות, וגם עברתי על מה שהזירה תורה שלא להכות ולצער את חברו, ומבקש אני סליחה וכפרה מאלקי ישראל וממך...' ואת שכר הרופא שיערתי במידה בינונית.

(שו"ת "תרומת הדשן" ח"ב ר"י)

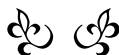

נהגו רבים לזרוק את ההושענות מעל ארון הקודש. בפשוטו מנהג זה מקורו משום שלא רצו לפסוע על הערבות ולנהוג בהם בזיון. הגאון רבי משה שטרנבוך נתן בו עוד טעם: כיון שבבית המקדש היו זוקפים את הערבות על גבי המזבח, וארון קודש בזמן הזה כמזבח. לכן אין בזה בזיון לארון הקודש, כי זה רמז וזכרון לבית המקדש.

(מועדים וזמנים" ח"ב קל"א ועיי"ש)

בבית הכנסת של הגאון רבי יואל קלופט בחיפה, לאחר שהציבור חבט את ערבותיו, נאספו ה"הושענות" החבוטות. חברי הקהילה שהיו יוצאי אשכנז והונגריה - ה"וינאים" - ידעו: את הערבות לא זורקים, כמו במקומות אחרים על ארון הקודש. הרב הביע את דעתו כי אין הדבר דרך כבוד לארון בו מונחים ספרי תורה. (מ"ה)

היה זה במושבה הצעירה מגדיל, בהושענא רבה לאחר סיום חביטת הערבה נטל אחד המתפללים את ההושענות לזורקם על ארון הקודש כנהוג. רדף אחריו אחד המתפללים וקרא בכעס: 'ר' דוד, נשאר לך כמה עלים על הערבה...' (נר לשולחן שבת" מהרה"ג י"א) למעשה, ההושענות אחר קיום מצוותן פקעה קדושתן ומותרים בשימוש חול, אך אסור לבזותן.

(או"ח תרס"ד ח"ט)

הביא מהרי"ל את שכתב הרא"ם שאין לצלות תפוחים בהושענא רבה עם ערבות ההושענות משום זלזול, שהם התקצו למצוה. אכן שומרים אותם ואת הלולבין ומסיק בהן התנור שאופים בו את המצות בערב פסח, הואיל ונעשה בהן מצוה אחת, נעשה בה אחרת. אמנם אינם מוקצים מלהנות בהן רק באותו היום לחוד, וכן מנהג בני ריינוס לצלות תפוחים בשיורי ערבי נחל שהביא להושענות. (מהרי"ל מנהגים)

יש מרבתינו ששורפים את החמץ עם עצי לולב וההושענות הואיל ונעשתה בהם מצוה אחת... ויש שאופים בהם ג' מצות וקורא אני עליהם ועמך כולם צדיקים. (מהרי"ל הלכות ערב פסח ג) וה"בן איש חי" כתב ששומרים אותם להגעלה בשביל כלי פסח.

נוהגים במדינתנו לגמור לכתוב ספרי תורה בהושענא רבה לכבוד שמחת תורה. בשו"ת "שאלת יעקב" תמה, איך עושים כן, הרי אפילו להגיה אות בספר תורה אסור במועד!?

כתב המהרש"ם: עיקר ההיתר הוא מפני שנהגו הסופרים לרשום את האותיות לפני החג, ובחול המועד הם רק ממלאים אותן בדיו, וזהו מעשה הדיוט. וכיון שרוב הסופרים הינם עניים, אף שהוא מכוון מלאכתו למועד, מותר, כיון דהוי צורך מצוה. לפיכך יש להקל אף שעושים כן בפרהסיא. (שו"ת מהרש"ם ח"ב צ"א)

אחר שגמרו התיקון והקדישים טובלים ומברכים קודם, ושוב אינו צריך לטבול ביום לצורך הרגל, דטבילה זו עלתה לו לכאן ולכאן. ונוהגים אנשי מעשה שלא לישן כלל באותו לילה, ואומרים: 'ריבון כל העולמים... אם נתחייבתי בבית דינך הצדק...' (נוהג כצאן יוסף)

מנהג פרנקפורט לקשקש על הדלתות... אפילו בהושענא רבה שכל אחד מתעורר ליום הדין, אע"פ כן כיון שיש אנשים שוכבים אחר שסיימו ללמוד, צריכים לעוררם יותר, כיון שלא ישנו אלא מעט.

(שם)

שחרית הושענא רבה משכימים לבוא לבית הכנסת כי הוא אחד מחמישה השכמות. ואין דופקין, רק כל אחד בא בזריזות בהשכמה מעצמו. ומביא עימו שיר נר של יום כיפור ומדליקו תיכף בבואו לבית הכנסת ומניחו דלוק עד אחר תפלת מוסף.

יש חסידים ואנשי מעשה מטהרים עצמם בטבילה במקוה טרם שהולכין לבית הכנסת. ורוב בעלי בתים קמים ב' או ג' שעות קודם שהאיר הבוקר ומזמרים תהילים עד סופו. (מנהגים דק"ק ורמיישא)

בהושענא רבא היה נוהג רבי יחיאל בשמונה עשרה לומר 'המלך הקדוש' וכן 'המלך המשפט', כי גם הוא יום הדין והיה אומר שקבלה היא כך מן הקדמונים. וזה היה תימה גדולה למוהר"ר הלל כי אמר שלא נמצא זה בכל התלמוד.

(מנהגי מהרא"ק סוכות)

הרה"ח רבי לוי יצחק בנדר, היה מגדולי חסידי ברסלב, מנהגו היה שכל מי שעבר בבית הכנסת בעת התפילה ואסף צדקה נתן לו מטבע.

פעם בהושענא רבה שמו לב אנ"ש שהוא לא חילק צדקה במשך התפילה. תמהו, לאחר התפילה ניגשו אליו כמה אברכים ושאלוהו בסקרנות, מה יום מיומיים!? הניחו שישמעו "שיחה" בזה...

אבל הוא תמה למולם: "אתם לא לומדים" באר היטב!?! המחבר כתב שביום שביעי הושענא רבה נוהגים להרבות במזמורים כמו ביום טוב ומרבים קצת בנרות כמו ביום הכיפורים. (תרס"ד א) מוסיף ה"באר היטב" ויש מסירין אפילו הכיס של מעות". סיים רבי לוי יצחק ופנה לאותם אברכים: "בהושענא רבה התפילה היא כמו יום הכיפורים, ורצוי שלא להחזיק כסף בכיס!" (חוברת "ניצוצות")

יש קהילות שאומרים בהושענא רבא בתפילה 'זכרנו לחיים' ו'מי כמוך' וכן אומרים 'אבינו מלכנו'.

(הערה שבלי הלקט שע"א)

כתב בעל ה"תרומת הדשן":

באו לפני לדין תורה, ר' אליעזר בר שלום ור' גרשום בר שלום. וצעק ר' אליעזר שבעת סיבוב ההושענות בחג הסוכות ר' גרשום נגחו ודחפו וכיוון להזיקו, באשר היה זה שונא לו כבר ימים ושנים, ונדחף כל כך עד שנשברה כתפו ונזקק לרופא.

ר' גרשום הכחישו והשיב: "לא ולא, סיבבתי כמנהג העולם שרגילים לדחוף בעת ההיא... ואם אכן דחפתיו היה זה בלי כוונה להזיק".

והאירכו בדברי ריבותם לפני, ושמעתי את העדויות, ולא ראיתי עדות ברורה שר' גרשום דחפו בכוונה, אלא אומדנות. רק עד אחד העיד כי בלילה שלפני "התקריית" אמר לו ר' גרשום שדעתו לדחוף למחרת את ר' אליעזר. וכן אחר התפילה אמר לו 'למה לא עזרת לבעל הבית שלך כשנדחף...?'

תשובה: אמנם עדות זו מבוררת יותר מכל העדויות ששמעתי, אבל גם היא אינה מספיקה לחייבו, כי על מה שאמר בלילה אפשר לומר "אדם רגיל לדבר הרבה אבל לכדי מעשה לא מגיע", ומכח השערות אין להעניש ולחייב, שאע"פ שברור שהוזק מכוחו